

Suomen viime vuosikymmenten taloushistoriaa yksissä kansissa

Arvio teoksesta Laine, Jaana, Susanna Fellman, Matti Hannikainen & Jari Ojala (toim.). *Vaurastumisen vuodet – Suomen taloushistoria teollistumisen jälkeen*. Helsinki: Gaudeamus. 2019. 348 s. ISBN 978-952-345-001-1.

Heikki Mikkonen

Suurten ikäluokkien aloittaessa työuraansa 1960-luvulla Suomi oli köyhä maa, josta puuttuivat monet hyvinvointiyhteiskuntaan liitettävät piirteet. 65-vuotiaana eläkkeelle jääville miehille odotettavissa oleva eläkeikä oli keskimäärin 11 vuotta, ja naisten eliniänodote oli kaksi vuotta pidempi. 2010-luvulla suomalainen yhteiskunta oli kuitenkin muuttunut täysin toiseksi, ja eläkkeelle jääville ikäluokille odotettavissa oleva elinikä, eläkkeiden arvo ja tarjolla olevat (sosiaali- ja terveys)palvelut olivat kasvaneet huomattavasti. Myös muun Suomen vauraus oli kasvanut ennen näkemättömän suureksi. Emeritusprofessori Jorma Ahvenainen ehdotti alkuvuodesta 2010 Suomen taloushistorian viimeisten vuosikymmenten ja niihin kytkeytyvän vaurastumisprosessin kirjoittamista yksiin kansiin esittäen, että lukemattomista yksittäisistä tutkimuksista huolimatta kattavaa kokonaisuutusta ei ollut vielä olemassa.

Yhdeksän vuotta myöhemmin julkaistu taloushistorian tutkijoiden dosentti Jaana Laineen, professori Susanne Fellmanin, dosentti Matti Hannikaisen ja professori Jari Ojalan toimittama teos *Vaurastumisen vuodet – Suomen taloushistoria teollistumisen jälkeen* täyttää Ahvenaisen hahmottelemaa tutkimusaukkoa analysoimalla Suomen talouskehityksen eri piirteitä 1960-luvulta 2010-luvulle. Teos on samalla kunnianosoitus Ahvenaisen pitkälle uralle. Se ottaa lähtökohdakseen maan makrotalouden rakenteiden muutoksen: vuonna 1960 Suomi oli lähes kaikilla talouden mittareilla köyhä maa, mutta 50 vuodessa Suomi muuttui samoja mittareita käyttäen yhdeksi maailman vauraimmista maista. Teoksen alaotsikossa olevan teollistumisen jälkeen -viittauksen tarkoituksena on osoittaa, että Suomi oli teollistunut jo vuonna 1960, mutta yhteiskunnan rakennemuutokset ja työn tuottavuuden parantuminen lisäsivät väestön hyvinvointia huomattavasti vasta myöhemmin vuosikymmeninä. Vaikka teoksen keskipisteenä on Suomi, talouspolitiikan ja elinkeinorakenteen muutokset kytetään osaksi maailmantalouden kehitystä, jota kuvataan teoksen toimittajien mukaan hieman ympäripyöreästi määritellyllä ”globalisaatiolla” (s. 14).

Teos rakentuu johdannon ja kokoavan loppuluvun lisäksi 13 teemaluvusta, joissa eri kirjoittajat tarkastelevat Suomen toisen maailmansodan jälkeistä taloushistoriaa. Teoksen ensimmäinen osa käsittelee makrotalouden tasolla palvelu- ja tulonsiirtoyhteiskunnan kehitystä, finanssipolitiikkaa, rahoitusmarkkinoiden murroksia sekä talouden avautumista. Toimialakohtaisemmin orientoituneissa toisessa ja kolmannessa osassa huomioidaan myös maatalous, teollisuus ja metsätalous, liikenteen ja energiantuotannon kasvu, tietotekniikan rooli työn tuottavuuden kasvussa sekä kulutusyhteiskunnan synty. Elintason nousu kytketään myös osaksi ympäristön kuormituksen yhtä mittavaa kasvua. Suurin osa luvuista ottaa (aiheellisesti) lähtökohdaksi maailmantalouden globaalit rakennemuutokset, joihin myös Suomi sopeutui tai joutui sopeutumaan.

Vaurastumisen vuodet ei lähtökohdiltaan rakennu uuden lähdetutkimuksen varaan. Sen sijaan teos kokoaa ansiokkaalla tavalla yksiin kansiin Suomen toisen maailmansodan jälkeisen taloushistorian pääpiirteitä. Suomen makrotaloushistoriaa on tarkasteltu tärkeimmät yhteiskunnan rakenteet kattavalla tasolla toki aikaisemminkin. Jari Ojalan, professori Jari Elorannan ja dosentti Jukka Jalavan toimittama *The Road to Prosperity – An Economic History of Finland* (2006) käsittelee monin samoin painotuksin Suomen tietä vaurauteen 1800-luvulta 2000-luvulle. On kuitenkin tärkeää saada englanninkielisen teoksen rinnalle suomeksi kirjoitettu teos, joka tarjoaa lukijalle yleiskuvan Suomen talouden rakenteiden muutoksista.

Rakennemuutos ja rahoitusmarkkinoiden murros

Matti Hannikaisen ja Jari Elorannan palveluiden ja tulonsiirtojen yhteiskuntaa käsittelevä luku analysoi talouskasvua, julkisten menojen kehitystä sekä maatalouden, teollisuuden ja palveluiden rakennemuutosta. Suomea käytetään ”erinomaisena esimerkkinä niistä dramaattisista muutoksista, joita tapahtui useimmissa länsimaissa 1900-luvulla”: teolliset yhteiskunnat muuttuivat nopean talouskasvun siivittämänä ”korkean elintason palvelu- ja hyvinvointiyhteiskunniksi” (s. 19). Toisaalta Suomi kuvataan myös länsimaisessa vertailussa poikkeustapauksena: alkutuotannon supistuminen kytkeytyi voimakkaaseen palvelusektorin kasvuun, eikä suomalaisessa yhteiskunnassa käyty läpi voimakasta teollistumisvaihetta.

Hannikainen ja Eloranta painottavat luvussaan voimakkaasti talouskasvun mahdollistamaa hyvinvoinnin kasvua ja sen mittareita. Luvussa nostetaan esiin, kuinka kansantuote ja reaali-palkat ovat edelleen luotettavimpia elintason pitkän aikavälin muutoksen mittareita, mutta myös vaihtoehtoiset tavat mitata hyvinvointia ovat yleistyneet. Esimerkiksi elinajanodotteeseen, lukutaitoon, tasa-arvoon ja ympäristön tilaan kytkeytyvät indikaattorit ovat tarjonneet työkaluja sekä reaalisena että koetun hyvinvoinnin kasvun analyysille. Yksi luvun keskeisiä vahvuuksia (erityisesti muihin teoksen lukuihin verrattuna) onkin, että siinä kuvataan varsinaisen taloushistoriallisen kehityksen lisäksi myös alan tutkimuskehitystä ja tulevaisuuden suuntia: Hannikaisen ja Eloranta arvioivat, että ”hyvinvointia laajasti mittaavien pitkää aikaväliä koskevien tietokantojen kokoaminen ja niihin perustuvat vertailevat tutkimukset ovat tutkimussuunta, jossa tulevaisuudessa tapahtuu tärkeitä edistysaskelia” (s. 25). Lisäksi tutkijat ennustavat, että palveluiden nouseminen talouden tärkeimmäksi, tai ainakin suurimmaksi, sektoriksi johtanee niiden historiallisen roolin uudelleenarviointiin.

Finanssipolitiikkaa (emeritusprofessori Sakari Heikkinen) ja talouden avautumista (dosentti Tapani Paavolainen) käsittelevien lukujen lisäksi yksittäisiin toimialoihin kytkeytymättömiä makrotalouden rakenteita analysoidaan dosentti Antti Kuusterän rahoitusmarkkinoiden muutoksia käsittelevässä luvussa. Luvun keskiössä on toisen maailmansodan jälkeen huomattavan pitkään jatkunut rahoitusmarkkinoiden valtiojohtoinen sääntely, josta siirryttiin kuitenkin 1970- ja 1980-luvuilla osin pakotetustikin vapaamman rahan aikaan. Luvussa käsitellään myös suomalaisen pankkisektorin pohjoismaisia fuusioita sekä koko raha- ja rahamarkkinapolitiikan mullistanutta liittymistä Euroopan Unioniin ja euroon. Koko luvun keskiössä on kuitenkin 1990-luvun lama, jonka tarkkailuaukosta analysoidaan sekä laman syitä että seurauksia.

Kuusterä erittelee ansiokkaalla tavalla lamaan johtaneita lainsäädännöllisiä, poliittisia sekä rakenteellisia tekijöitä. Luvussa nostetaan merkittäväksi ajankohdaksi erityisesti syksy 1987, kun pankeilta ja yrityksiltä poistettiin viimesetkin pääomatuonnin esteet, ja samaan aikaan rahoitusmarkkinoilla alettiin säädellä pankkien likviditeettiä niiden liikkeelle laskemien sijoitustodistusten avulla. Kuusterä nostaa esiin pankkitoiminnan aikaisemmat ”institutionaaliset kehykset”, jotka loivat markkinaehtoisilla rahoitusmarkkinoilla suorastaan ”katastrofaalisia tuloksia” aiheuttaneita kannustimia (s. 81). Kriisin osatekijöitä on mahdollista löytää pankkilainsäädännön valmistelun hitaudesta, julkisen pankkivalvonnan pitäytymisestä vanhassa traditiossa, pankkien riskikulttuurista sekä pankkien asiakkaiden riskitietoisuuden katoamisesta. Myös Suomen Pankki joutui kohtaamaan kriisin vanhentuneilla sääntelyinstrumenteilla ja -asenteilla, vaikka pankin historiateoksen kirjoittaneen Kuusterän mukaan sillä ei ollut käytännössä vaihtoehtoa esimerkiksi sääntelyn purkamisessa (s. 81).

Kuusterän tapa tarkastella rahoitusmarkkinoiden muutoksia käsittelevää lukua pankkikriisin kautta tarjoaa kattavan esityksen 1990-luvun laman merkittävydestä ja poikkeuksellisuudesta, mutta lamakeskeisyyden seurauksena joitakin tärkeitä seikkoja jää huomiotta. Esimerkiksi vuonna 2008 alkanutta finanssikriisiä käsitellään ainoastaan yhdessä sivulauseessa (s. 83) vuoden 1991 luottolaitoslain aiheuttamien vakavaraisuus- ja maksuvalmiussäädösten kiristysten jatkumona. On myös syytä kysyä, olisiko OTT Markus Karin vuonna 2016 julkaistu väitöskirja *Suomen rahoitusmarkkinoiden murros 1980-luvulla* tarjonnut lisänäkökulmia toisen maailmansodan jälkeisten muutosten analyysille. Erityisesti rahoitusmarkkinoiden murroksen oikeudellisiin ja poliittisiin puoliin kytkeytyvä väitöstutkimus esittää, että Suomen Pankilla ”ei ollut selkeää näkemystä siitä, mihin vapauttamistoimet johtavat, eikä se pystynyt viestimään siitä, miten talouspolitiikkaa tulisi sovittaa yhteen muuttuneessa taloudellisessa toimintaympäristössä” (Kari 2016, 516). Toisaalta Kari myös tarkastelee rahoitusmarkkinoiden murrosta irrallaan 1990-luvun lamasta tavoitteenaan välttää anakronistisia tulkintoja ja selittää sääntelyn purkamispäätöksiä ilman, että niitä analysoidaan laman tarkasteluaukosta (Kari 2016, 33), mikä saattaa osaltaan selittää, että tutkimus ei sopinut nyt arvioitavassa teoksessa käytettyyn narratiiviin.

Ympäristökysymys taloushistoriassa

Jaana Laine analysoi teoksen kuudennessa luvussa metsäsektorin merkitystä suomalaiselle yhteiskunnalle ja asetelmaan sisältyviä ristiriitoja esimerkiksi

puunkäytön ympäristövaikutusten ja luonnon monimuotoisuuden suhteen. Laine ajoittaa metsätalouteen liitettävien käsitysten murrosvaiheen 1970- ja 1980-luvuille, kun sektorin suhteellinen osuus Suomen bruttokansantuotteen arvonlisäyksestä alkoi laskea, ja metsätalouden toimintatapoja alettiin kritisoida esimerkiksi vesistöjen saastumisen ja avohakkuiden yhteydessä. Teollisuuden ja ympäristön välistä suhdetta käsitellään myös dosentti Esa Ruuskasen energiantuotantoon ja -kulutukseen keskittyvässä luvussa. Ruuskasen mukaan keskitetyn energiantuotannon ympäristövaikutuksista keskusteltiin jo 1900-luvun alussa, mutta ympäristöongelmat alkoivat konkretisoitua voimakkaammin 1960-luvulla esimerkiksi soidensuojelun yhteydessä. Ympäristökysymykset muuttuivat globaalimmiksi ensin 1980-luvulla rikki- ja typpipäästöihin ja ydinvoimaloiden turvallisuuteen liittyvissä keskusteluissa, ja myöhemmin ilmastonmuutos, hiilidioksidipäästöleikkaukset ja uusiutuvan energian lisäämisvelvoitteet alkoivat muokata energiateollisuussektoria yhä voimakkaammin.

Vaurastumisen vuodet -teoksessa on myös *Ympäristökysymys*-luku, jossa dosentti Simo Laakkonen ja dosentti Timo Vuorisalo käsittelevät ”pääasiassa niitä ajatuksia ja tavoitteita, joita ympäristöongelmiin ja niiden lieventämiseen on Suomen lähihistoriassa liitetty” (s. 274). Kirjoittajien mukaan ympäristöongelmista muodostui aikaisempaa voimakkaammin poliittisia kysymyksiä 1960-luvun murroksessa, mutta ympäristön- ja luonnonsuojelulla on Suomessa pidempi historiallinen kehityksensä, joka ulottuu ”vähintään 1800-luvun loppuun” (s. 275). Yksi luvun keskeinen tema on, että ympäristöhistorian tutkimus on vasta alkuvaiheissaan, minkä seurauksena monet esitetyt näkemykset ovat alustavia ja osin hypoteettisiaakin. Aikaisemman tutkimuksen puutteesta johtuen kirjoittajat myös aloittavat tarkastelunsa jo 1800-luvun loppupuolelta, koska ”vain siten voidaan ymmärtää vuoden 1960 jälkeisiä kehityskulkuja” (s. 275).

Laakkonen ja Vuorisalo kytkevät ympäristönsuojelun juuret erityisesti terveydenhoitolainsäädännön kehitykseen ja kaupunkiympäristöjen terveellisyydestä huolehtimiseen. Lisäksi monia myöhemmin ympäristöongelmiksi luokiteltuja aineita kuten happoja, rikkiä ja lyijyä käsiteltiin ensin työsuojelun ja työlainsäädännön kautta. Kolmas ympäristönsuojelun ja ympäristöpolitiikan juuri löytyy perinteisestä luonnonsuojelusta, joka alkoi vuoden 1923 luonnonsuojelulain jälkeen esimerkiksi kansallispuistojen perustamisen muodossa. Laakkonen ja Vuorisalo käsittelevät ansiokkaasti ympäristönsuojelun muutoksia näistä (paikallisista) alkutekijöistä laajemmiksi kansallisiksi kysymyksiksi, jotka myöhemmin alkoivat kytkeytyä myös kansainväliseen yritystoimintaan ja globalisaatioon.

On kuitenkin hiukan erikoista, että Laakkonen ja Vuorisalo valitsevat olla käsittelemättä *Ympäristökysymys*-luvussa ilmastonmuutosta, koska ”sitä käsitellään tämän teoksen metsätaloutta ja energiantuotantoa käsittelevissä luvuissa” (s. 274). Ilmastonmuutosta toki käsitellään kirjoittajien mainitsemisissa osioissa, mutta on syytä pohtia, käsitelläänkö ilmiötä tarpeeksi kattavasti, jotta ratkaisu olisi perusteltu. Jaana Laineen metsätaloutta käsittelevässä luvussa mainitaan lyhyesti ilmastonmuutos neljän lauseen pituisessa kappaleessa (s. 148). Esa Ruuskasen energiantuotantoa käsittelevässä luvussa käsitellään ilmastonmuutokseen liittyviä päästötavoitteita huomattavasti kattavammin esimerkiksi kansainvälisten sitoumusten ja EU:n päästökaupan muodossa. Laakkosen ja Vuorisalon ratkaisusta johtuen

ilmastonmuutosta käsitellään siis koko teoksessa osana metsäteollisuuden biotalousstrategiaa ja energiantuotannon päästötavoitteita, mutta itsenäisenä taloudellisena tai yhteiskunnallisena ilmiönä sille ei anneta mitään roolia.

Vaurastuminen muutti Suomen

Teoksen monista kirjoittajista ja näkökulmista koostuva rakenne jättää paljon vastuuta toimivalle yhteenvedolle. Susanna Fellman kokoaa kuitenkin teoksen kokoavassa loppuluvussa onnistuneesti yhteen Suomen talouden tärkeimmät kehityslinjat ja tulevaisuuden näkymät. Hän huomauttaa, että teksti oli alun perin tarkoitus kirjoittaa vuonna 2015. Silloin sen sävy olisi ollut synkkä. Vuoden 2019 alussa talous oli kuitenkin kääntynyt jälleen nousuun, ja vuosien 2007–2008 talouskriisistä jatkunut heikon kasvun vuosikymmen vaikutti selätetyltä. Nopeasti muuttuneissa suhdanteissa ei ollut sinänsä mitään poikkeuksellista: pitkällä aikavälillä Suomen talous oli kasvanut nopeasti, mutta kansainväliset suhdannevaihtelut olivat jatkuvasti olleet keskeinen osa pienen ja avoimen maan talouden kriisiherkkyyttä. Toistuvien talouskriisien keskellä Suomi kävi kuitenkin toisen maailmansodan jälkeen nopean rakennemuutoksen ja muuttui sääntelytaloudesta avoimemmaksi korkeamman elintason kilpailuvaltioksi.

Vaurastumisen vuodet on hyvin kirjoitettu ja tärkeä teos, joka kokoaa yhteen Suomen toisen maailmansodan jälkeisen taloushistorian tärkeimmät piirteet. Tasapainoisen rakenteen sekä selkeiden taulukoiden ja kieliänsä ansiosta teokselle on helppo kuvitella käyttöä myös tutkijayhteisön ulkopuolella, minkä lisäksi teosta nähtäneen eri kurssien oppikirjana. Tietyt sisällölliset valinnat kuten ilmastonmuutoksen suhteellisen vähäinen rooli sekä 1990-luvun laman korostaminen muun rahoitusmarkkinahistorian kustannuksella saattavat selittyä teoksen pitkähköllä tekoprosessilla. Vuonna 2010 juuri käynnistyneen finanssikriisin kirjoittaminen taloushistorian näkökulmasta oli vielä haasteellista, ja ilmastonmuutos ei ollut vielä niin keskeinen yhteiskunnallinen ja taloudellinen teema kuin viimeisimpien ennätyslämpimien vuosien aikana.

Suomi vaurastui ennen näkemättömällä tavalla vuosien 1960 ja 2010 välisellä ajanjaksolla. Tulevaisuus on kuitenkin monin tavoin epävarma. Väestön ikääntyminen ja alhainen syntyvyys aiheuttavat 2020-luvulta alkaen Suomen julkiselle taloudelle erittäin suuria haasteita. Globalisaation ja demokratian vastaisten liikkeiden nousu luovat uusia uhkakuvia ihmisten hyvinvoinnin kehitykselle. Ilmastonmuutos konkretisoituu 2000-luvulla yhä suurempana uhkana nykyisen kaltaisille yhteiskunnille. On mahdollista, että tulevaisuudessa kirjoitettavan taloushistorian narratiivi ei ole enää yhtä voimakkaasti vaurastuminen, vaikka teoksessa käsiteltävän suurten ikäluokkien työiän kohdalla se on perusteltua. Tulevaisuuden taloushistoriassa korostunevat aikaisempaa enemmän jo monta vuosikymmentä tiedossa olleet uhat ja riskit.

FM Heikki Mikkonen on väitöskirjatutkija Tampereen yliopiston historian oppiaineessa. Mikkonen tutkii väitöskirjassaan talouskasvun aatehistoriaa.

Kirjallisuus

Kari, Markus. 2016. *Suomen rahoitusmarkkinoiden murros 1980-luvulla – Oikeushistoriallinen tutkimus*. Helsinki: Into.

Ojala, Jari, Jari Eloranta & Jukka Jalava (toim.). 2006. *The Road to Prosperity – An Economic History of Finland*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.